

UVODNA RIJEČ

U Uvodnoj riječi koju su za broj 3/2025. *Vjesnika bibliotekara Hrvatske* napisali gosti urednici, Denis Kos i Nikica Gardijan, istaknuto je veliko zanimanje hrvatske knjižničarske zajednice za mnoga pitanja, dvojbe i očekivanja koje donosi umjetna inteligencija. Nadam se da su čitatelji sa zanimanjem pratili obrađene teme i da su njima potaknuti i sami počeli razmišljati o nametnutim mogućnostima i etičkim okvirima. Alati umjetne inteligencije nesumnjivo sve više utječu na poslovanje i upravljanje knjižnicama, ali utječu i na pisanje članaka i prikaza, kao i na uređivanje stručnih i znanstvenih časopisa. Upravo se na te teme nastojim osvrnuti u ovoj Uvodnoj riječi.

Nakon više od pet godina posvećenih uređivanju *Vjesnika bibliotekara Hrvatske* sa sjajnom ekipom, članovima Uredništva i članovima njegova Međunarodnog savjetodavnog tijela koji su od ovog, 69. godišta, postali ravnopravni članovi uredništva, dopuštam si slobodu osvrta na korištenje alata umjetne inteligencije prilikom pisanja članaka i samih postupaka pripreme i uređivanja pojedinog broja. U osnovi, za mene kao glavnu i odgovornu urednicu uređivanje se odnosi na odabir kvalitetnih tekstova, razumijevanje autorskih intencija i njihova pristupa obradi odabrane teme te utvrđivanje izvornosti pohranjenih radova i njihova oblikovanja. Međutim brzi uspon umjetne inteligencije dovodi i autore i urednike u sasvim novu situaciju s obzirom na same temelje pisanja i uređivanja. Kako utvrditi doprinos autora u odnosu na uporabu alata umjetne inteligencije koji im stoje na raspolaganju? Je li dovoljna izjava o etičnosti ili je potrebno/korisno uputiti autore na sve ono što Uredništvo smatra prihvatljivim, a što ne može uvažiti kao autorov izvorni doprinos? O tim i drugim pitanjima Uredništvo je raspravljalo na svojoj lipanjskoj sjednici, na kojoj je dogovoreno da će troje članova Uredništva tijekom ljeta proučiti iskustva drugih časopisa u našem području, prirediti prijedlog smjernica za autore, recenzente i urednike. O tim se prijedlozima planira raspraviti tijekom rujna, kako bi se od sljedeće godine, u kojoj se objavljuje 70. godište *VBH*-a, javno objavile smjernice kao pomoć svim navedenim dionicima u postupcima prijave, obrade i objave članaka u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske*.

Dakako, ne očekujem da će svi postupci biti zamijenjeni umjetnom inteligencijom, ali je razvidno da se mnogi zadaci uz njezinu pomoć mogu obavljati brže i učinkovitije. To se odnosi i na urednike koje je sve teže pronaći, odnosno pridobiti da preuzmu još jednu odgovornost. O tome izravno svjedoči i podatak da se na dva javno objavljena poziva za glavnog i odgovornog urednika *VBH*-a nije nitko javio. Salvagno i Taccone (2023) zalažu se za to da ulogu i zadaće glavnog urednika preuzme umjetna inteligencija, argumentirajući to tvrdnjom da u vrijeme tehnološkog zadiranja u sve ljudske poslove, čovjek mora biti spreman na tu mogućnost, od-

nosno da preuzimanjem uredničke uloge umjetna inteligencija eliminira ljudske pogreške, pristranosti, nedovoljne upućenosti, itd. (usp. Banerjee, 2025).

Pa ipak, čini se da se unatoč svim tim mogućnostima umjetne inteligencije u procesu uređivanja, glavni urednik još uvijek ostaje nezamjenjiv zbog niza etičkih, pravnih i drugih, profesionalnih razloga poput, uredničke diskrecije koja se zadržava pri odabiru recenzenata ili donošenju konačne odluke o rukopisima.

U iščekivanju obećanih smjernica o uporabi umjetne inteligencije, ostaje nam profesionalna etika autora, recenzenata i urednika, s čim smo se susreli i u ovome broju. Uočeni problem riješen je na relaciji recenzent – urednik – autor. No, to nas je izravno potaknulo na odlučan iskorak vezano za pripremu smjernica.

Dakle, u broju koji je pred čitateljima, donosimo manji broj radova, odnosno zahvaljujući predanom radu recenzenata i razumijevanju samih autora, jedan je broj radova još uvijek u fazi revizije nakon prvog kruga recenzijskog postupka, pa čeka sljedeći broj. Na preostalih šest radova koje objavljujemo uspješno su dopunjeni/ispravljeni dijelovi teksta prema preporukama recenzenata. Tematska raznolikost radova karakteristična je za *VBH*, pa se nadam da će svaki čitatelj pronaći sebi zanimljivu temu.

Prvi rad „Vrednovanje kvalitete metapodataka: definicija i kriteriji“ nastojao je utvrditi definiciju kvalitete dostavljenih metapodataka, vrste pogrešaka u metapodacima koje izrađuju i dostavljaju nakladnici u svrhu registracija DOI-a te odrediti kriterije za mjerenje kvalitete metapodataka. Deskriptivnom analizom obrađena su četiri skupa metapodataka: Crossrefovi izvještaj o razrješivosti, izvještaj o sukobima i izvještaj o sudjelovanju te osnovni bibliografski metapodaci dostavljeni Hrvatskom uredu za DOI neophodni za ućlanjenje nakladnika, kao i obvezni metapodaci o članku dostavljeni u Sustav DOI-HR u svrhu registracije DOI-a. Pritom se izdvajaju pogreške u svim četirima skupovima, a njihovom analizom utvrđuju se kriteriji vrednovanja kvalitete metapodataka. Autorice predlažu definiciju kvalitete metapodataka i kriterije za vrednovanje kvalitete metapodataka u trenutku njihova nastanka koji podupiru FAIR-principe te utvrđuju važnost utjecaja knjižničara na poboljšanje kvalitete metapodataka izravnim utjecajem i/ili edukacijom nakladnika, neophodnost primjene knjižničarskih znanja u svrhu stvaranja visokokvalitetnih podataka, kao i potreba za daljnjom primjenom utvrđenih kriterija u budućim naprednijim automatiziranim načinima dostave metapodataka i upotrebom umjetne inteligencije.

U drugom izvornom znanstvenom radu, „Nepostojeći programski okvir djelovanja školskog knjižničara: istraživanje“, deskriptivno-eksplorativnim istraživanjem na temelju *online* upitnika nastojali su se prikupiti empirijski podaci o promjenama u praksi školskih knjižničara. Potvrđeno je da je unatoč ukidanju

programskog okvira rada školskih knjižničara, koji nije nadomješten novim dokumentom, većina knjižničara nastavila provoditi trenutačno nevažeći program, u praksi ga provodeći široko, bez obzira na formalni status. Suradnja knjižničara i dalje se najčešće ostvaruje s učiteljima razredne nastave i hrvatskoga jezika. Komparativna analiza podataka pokazala je da demografska obilježja uglavnom ne utječu na stavove o programu i potrebi za programskim okvirom djelovanja školskih knjižničara. Dobiveni rezultati čine empirijsku osnovu za izradu novog programskog okvira rada stručnog suradnika knjižničara, usklađenog s kurikulumima predmeta i međupredmetnih tema, čime bi se osigurala standardizirana provedba informacijske, medijske i čitalačke pismenosti, smanjila ovisnost o lokalnim praksama i povećala vidljivost profesionalne uloge knjižničara.

U članku „CoreTrustSeal certifikacija institucijskog digitalnog repozitorija: primjer repozitorija PMF-a Sveučilišta u Zagrebu“ autorica je prikazala postupak stjecanja CoreTrustSeal certifikata na temelju kvalitativne studije slučaja, pri čemu je analizirala dokumentaciju nastalu tijekom postupka certifikacije, uključujući certifikacijske zahtjeve, obrasce samoprocjene i priložene dokaze, kao iskustveni uvid stečen sudjelovanjem u pripremi i provedbi postupka. Time je omogućen uvid u organizacijske, dokumentacijske i suradničke aspekte postupka u konkretnom institucionalnom i infrastrukturnom okruženju. Posebna je pozornost posvećena ključnim fazama postupka, izazovima koji su se pojavili tijekom pripreme samoprocjene te učincima certifikacije na organizaciju i dokumentiranje repozitorijskih praksi iz perspektive knjižničarskog rada. Rezultati analize pokazuju da CoreTrustSeal predstavlja zahtjevan, ali učinkovit mehanizam za sustavno preispitivanje i unaprjeđenje repozitorijskih praksi te da sam postupak certifikacije pridonosi jasnijem definiranju odgovornosti, formalizaciji postojećih procedura i većoj transparentnosti rada repozitorija, osobito u području dokumentiranja praksi i dokazivanja usklađenosti sa zahtjevima.

Još jedan rad dolazi iz visokoškolskog sustava s motrišta uloge knjižnice u unaprjeđenju kvalitete rada matične ustanove. Njegova je tema zadovoljstvo korisnika (nastavnika i studenata) uslugama Knjižnice Kineziološkoga fakulteta Osijek s ciljem utvrđivanja percepcije kvalitete poslovanja u kontekstu uspostave kulture vrednovanja u novoustrojenoj visokoškolskoj knjižnici. Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodom strukturiranog *online* anketnog upitnika od ožujka do travnja 2025. na prigodnom uzorku od 69 ispitanika (17 nastavnika i 52 studenata). Dobiveni rezultati pokazuju da se Knjižnica doživljava na dva načina, tj. studenti je primarno koriste za posudbu knjižnične građe, dok Knjižnicu kao prostor za rad i učenje koristi manji broj korisnika. Nastavnici je vide kao stručni servis za potporu znanstvenom radu (bibliometrijske i informacijsko-referalne usluge, dogovori oko nabave građe). Utvrđen je „paradoks digitalne vidljivosti“, odnosno da čak 57,7 % studenata nije upoznato s aktivnostima Knjižnice na društvenim

mrežama, dok istovremeno iskazuju visoku opću razinu zadovoljstva uslugama i visok stupanj lojalnosti.

Zanimljivu analizu provele su autorice iz Knjižnica grada Zagreba u članku „Upravljanje knjižničnim zbirkama kroz izlučivanje građe: studija slučaja Gradske knjižnice u mreži Knjižnica grada Zagreba“. Namjera je autorica bila analizirati upravljanje fondom s naglaskom na pročišćavanje i izlučivanje iz zbirke, reviziju i otpis knjižnične građe, kako bi se osigurala njezina relevantnost, kvaliteta i dostupnost korisnicima. Analizirajući postojeće modele i prakse upravljanja knjižničnim zbirkama, autorice su povezale teorijska i normativna polazišta s njihovom primjenom u svakodnevnom knjižničnom radu. UZ pregled teorijskih polazišta i zakonodavnog okvira u Republici Hrvatskoj, u radu je prikazana studija slučaja vezano za izlučivanje knjižnične građe u Gradskoj knjižnici, središnjoj knjižnici mreže Knjižnica grada Zagreba, kao i analiza čimbenika koji utječu na oštećenja knjižnične građe te prepreke koje mogu otežati provedbu izlučivanja. Dobiveni rezultati ukazuju na to da sustavno provođenje revizije i otpisa pridonosi povećanju relevantnosti knjižničnih zbirki, boljoj organizaciji prostora i učinkovitijem upravljanju resursima te kvalitetnijoj promociji knjižnične zbirke. Istodobno, kvaliteta samog procesa uvelike ovisi o jasno definiranim kriterijima, stručnoj kompetenciji djelatnika i njihovoj sposobnosti donošenja odluka vezanih za upravljanje zbirkom kroz sustavno pročišćavanje i postupke revizije i otpisa.

Autorice posljednjeg rada u ovome broju također dolaze iz narodnog knjižničarstva. Tema njihova rada je jačanje vidljivosti i korisnosti narodnih knjižnica u društvenoj zajednici, konkretno, Gradske knjižnice u Zagrebu. Naime, u članku „Grad u Gradskoj: međusektorskom suradnjom do veće građanske pismenosti“ analiziran je projekt „Grad u Gradskoj“ kao uspješan primjer međusektorske suradnje između narodne knjižnice i organizacije civilnog društva (Udruga za nezavisnu medijsku kulturu i portala H-Alter). Istražena je uloga Knjižnice u poticanju informiranosti i aktivne participacije građana u dijalogu o urbanističkim temama i općenito kvaliteti života u Zagrebu, kojom se Knjižnica potvrđuje kao treći prostor. Kvalitativnom analizom obrađena su dva ciklusa tribina održanih od 2023. do 2025. godine, s naglaskom na strukturi programa koja su obuhvatili javne rasprave s interdisciplinarnim stručnjacima, produkciju publicističkih i literarnih tekstova na portalu H-Alter, izložbe građe iz zavičajne zbirke Zagrabiensia za kontekstualizaciju suvremenih gradskih tema, i slično. Analiza je pokazala doprinos projekta promicanju tema od javnog interesa, građanske pismenosti i participacije građana te vrijednost multidisciplinarnog pristupa. Posebno je istaknuta uloga Gradske knjižnice kao neutralnog prostora za demokratski dijalog te zavičajne zbirke Zagrabiensia u interpretaciji baštine u suvremenom kontekstu. Značajan interes publike potvrdio je potrebu za takvim programima, a rad pruža i metodološki okvir za razvoj sličnih budućih inicijativa.

Uz navedene članke u ovom broju donosimo prikaze sedam knjiga i jednog zanimljivog skupa.

Tatjana Aparac-Jelušić

Literatura

- Banerjee, Amitav (2025). Will Artificial Intelligence replace the editor-in-chief? *Medical Journal of Dr. D.Y. Patil Vidyapeeth* 18, 4: 567–568, Jul-Aug. DOI: 10.4103/mjdrdypu.mjdrdypu_545_25
- Salvagno, M. i F. S. Taccone. (2023). Artificial intelligence is the new chief editor of Critical Care (maybe?). *Critical Care* 27, 270 <https://doi.org/10.1186/s13054-023-04455-03>